

บทที่ 5

ครอบครัวและการเปลี่ยนแปลง

ครอบครัวเป็นประดิษฐกรรมหรือวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา โดยนักมานุษยวิทยาบางคน อาทิเช่น Bronislaw Malinowski ให้ความเห็นว่า มนุษย์สร้างครอบครัวขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการด้านการสืบพันธุ์ของตนเอง จึงทำให้ครอบครัวดำรงอยู่จนทุกวันนี้ แต่วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาไม่มีวัฒนธรรมใดที่อยู่คงที่ มันจะต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ครอบครัวที่มนุษย์สร้างขึ้นมาก็เช่นกัน ตั้งแต่อดีตกาลก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้าง และหน้าที่ เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางด้านต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของครอบครัวในศตวรรษที่ 19

Lewis Henry Morgan (1818 - 1881) นักกฎหมายชาวอเมริกัน ซึ่งภายหลังได้กลายมาเป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของรูปแบบครอบครัวตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และได้เสนองผลงานของเขาในปี ค.ศ. 1870 ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารูปแบบหรือโครงสร้างของครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับเทคโนโลยีการผลิตเพื่อหาเลี้ยงชีพของมนุษย์ ดูตารางความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบครอบครัวกับรูปแบบทางเศรษฐกิจ ตาราง: ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจและรูปแบบครอบครัว

ระบบเศรษฐกิจ	รูปแบบครอบครัว
ล่าสัตว์และเก็บอาหาร (Hunting and gathering)	ครอบครัวเล็กหรือครอบครัวหน่วยกลาง
กสิกรรมเพาะปลูก (Agrarian)	ครอบครัวขยายหรือครอบครัวประเพณี
อุตสาหกรรม (Industrial)	ครอบครัวเล็กหรือครอบครัวเดี่ยว

จะเห็นว่า ครอบครัวที่มีขนาดเล็กหรือครอบครัวหน่วยกลางจะปรากฏใน 2 ระบบ คือ ระบบที่มนุษย์ยังล่าสัตว์ต้องล่าสัตว์และเก็บหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อยังชีพ และในระบบที่มนุษย์มีความเจริญอย่างเต็มที่ คือ ระบบอุตสาหกรรม

ในสังคมล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร ครอบครัวเล็กหรือครอบครัวหน่วยกลางเป็นรูปแบบพื้นฐานขององค์กรทางสังคม กลุ่มสังคมจะมีขนาดเล็กประกอบด้วยครอบครัวเล็ก 4 - 5 ครอบครัว อพยพพร้อมเร่ไปตั้งถิ่นฐานเป็นการชั่วคราวกระจายอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ไม่มีการยึดถือในกรรมสิทธิ์ที่ดิน ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นและไม่มีการจัดผู้นำเป็นทางการ การแบ่งงานมีบ้างเล็กน้อยตามเพศ คือ ผู้ชายมีหน้าที่ล่าสัตว์ และผู้หญิงมีหน้าที่เก็บหาอาหาร การรวมกลุ่มกันเป็นขนาดเล็กล้มเป็นการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทำให้การยังชีพดำเนินอยู่ได้อย่างพอเพียงต่อความต้องการ ปัจจุบันสังคมแบบนี้เหลืออยู่น้อยมาก

ต่อมามนุษย์ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตจากล่าสัตว์และเก็บหาอาหารมาเป็นผลิตอาหารเอง โดยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้ในการยังชีพ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณหนึ่งหมื่นปีที่ผ่านมา มนุษย์จึงมีการตั้งหลักแหล่งถาวรมากขึ้น มีการสร้างที่พักอาศัยเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ความผูกพันกับที่ดินเพิ่มมากขึ้น ความต้องการแรงงานช่วยในการเกษตรกรรมมีมากขึ้น ขนาดของครอบครัวก็ขยายใหญ่ขึ้นเป็น Extended family ซึ่งครอบครัวขยายขนาดใหญ่จะประกอบด้วยครอบครัวเล็กหรือครอบครัวหน่วยกลางหลาย ๆ ครอบครัวมาอยู่รวมกัน โดยมีสายสัมพันธ์กันทางเครือญาติ ดังนั้น ครัวเรือนจึงมีขนาดใหญ่ การเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยมีน้อย มีการจำแนกการปกครองตามลำดับชั้นไว้อย่างชัดเจน ภายในกลุ่มครอบครัวจะมีการแบ่งงานตามอายุและเพศ ส่วนใหญ่เพศชายจะมีอำนาจมากกว่าเพศหญิง ซึ่งถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ดูแลบ้าน เลี้ยงดูเด็ก

ต่อมาเกิดการปฏิบัติด้านอุตสาหกรรมเมื่อราวศตวรรษที่ 18 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในการผลิตอาหารจากระบบเกษตรกรรมไปสู่แบบอุตสาหกรรม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัว จากครอบครัวขยายใหญ่มาสู่แบบครอบครัวเล็กหรือ ครอบครัวหน่วยกลาง เพราะระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมไม่ต้องการแรงงานเด็กในการผลิตและไม่ต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่ต้องการแรงงานที่มีคุณภาพหรือมีฝีมือเฉพาะด้าน (specialist)

มนุษย์เริ่มออกจากครอบครัวไปทำงานตามโรงงานเพื่อรับค่าจ้างตอบแทน ค่าครองชีพสูงขึ้น ขนาดของครอบครัวก็ค่อย ๆ เล็กลง เพื่อปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม

ความแตกต่างระหว่างครอบครัวหน่วยกลางในระบบเศรษฐกิจแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหารกับในระบบอุตสาหกรรม คือ ในระบบเศรษฐกิจแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร ครอบครัวจะมีส่วนร่วมและสัมพันธ์กับกลุ่มชน (band) หรือเผ่าอย่างแนบแน่นจนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ส่วนในระบบอุตสาหกรรม ความผูกพันต่าง ๆ จะแนบแน่นเฉพาะภายในครอบครัวหน่วยกลางเท่านั้น แม้ว่าครอบครัวใน 2 ระบบนี้ จะคล้ายคลึงกันในด้านโครงสร้างก็ตาม

ซึ่งแนวคิดนี้ของมอร์แกนปัจจุบันได้ถูกปฏิเสธจากนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ว่า ไม่เป็นจริงเสมอไปที่รูปแบบของครอบครัวจะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นขั้นตอน หรือเป็นเส้นตรงตามเทคโนโลยีการผลิตเพื่อการยังชีพ เพราะในปัจจุบัน ครอบครัวเล็กในสังคมล่าสัตว์ และเก็บหาอาหารก็ยังพบอยู่ในบางพื้นที่ของโลก ดังนั้น รูปแบบของครอบครัวจึงน่าจะปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามสภาพแวดล้อมของตนเองในแต่ละท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามข้อเสนอหลักของเขาที่เชื่อมโยงรูปแบบของครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจยังได้รับการยอมรับว่า ถูกต้องตามหลักเหตุผล

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวภายหลังการปฏิวัติด้านอุตสาหกรรม

ปัจจุบันนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การปฏิวัติทางด้านอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเกษตรกรรม มาสู่แบบอุตสาหกรรมนั้น มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว William J. Goode (1963) นักสังคมวิทยาชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวเล็กหรือครอบครัวหน่วยกลางสมัยใหม่ที่เป็นอิสระและโดดเดี่ยว ทำให้เครือข่ายความผูกพันของระบบเครือญาติลดลง ในอดีตกลุ่มเครือญาติเป็นศูนย์กลางที่ประกอบหน้าที่หลักคือ ผลิตในเชิงเศรษฐกิจ (product) และผลิตสมาชิกใหม่เพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์ (reproduction) ปัจจุบันมีความผูกพันกับกลุ่มครอบครัวอย่างมาก และบทบาทในด้านเศรษฐกิจคือ การร่วมมือกันทำงาน ซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ครอบครัวในอดีต มีการหน้าที่

มากมาย จนเปรียบเสมือน "โลกใบเล็ก" แต่เมื่อเกิดการปฏิวัติด้านอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัวตามมา การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด คือ

2.1 งานและบ้านแยกออกจากกัน เป็นผลมาจากการนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต นำไปสู่การแยกสถานที่ทำงานออกจากที่อยู่อาศัย บ้านจึงกลายเป็นหน่วยในการบริโภคแต่เพียงอย่างเดียว สถานที่ทำงานแยกไปอยู่ต่างหาก การทำงานเป็นเวলা ซึ่งมีผลทำให้อำนาจและความรับผิดชอบของครอบครัวต่อระบบการผลิตลดลง

2.2 การลดลงของระบบครอบครัวขยาย ครอบครัวเล็กภายในครอบครัวขยายแยกตัวออกเป็นอิสระ และย้ายไปอยู่ใกล้ ๆ ที่ทำงาน ทำให้ความผูกพันของระบบเครือญาติลดลง

2.3 ขนาดของครอบครัวเล็กลง เพราะเด็ก ๆ ไม่ได้เป็นทรัพยากรที่จำเป็นในเชิงเศรษฐกิจ การมีลูกมากไม่ได้เป็นผลดีในด้านเศรษฐกิจอีกต่อไป ดังนั้น อัตราการเกิดของประชากรจึงเริ่มลดลงตามลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม

2.4 การแยกออกจากกันของระบบครอบครัวกับระบบการศึกษา เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องทำงานใหม่ที่ต้ออาศัยการฝึกหัดให้มีฝีมือเฉพาะด้าน จึงนำไปสู่การเกิด สถาบันการศึกษาที่อบรมสั่งสอนโดยเฉพาะ

2.5 การสูญเสียความสำเร็จในการประกอบอาชีพการงาน เนื่องจากในระบบอุตสาหกรรม พ่อแม่ไม่สามารถถ่ายทอดสถานภาพด้านอาชีพไปสู่ลูกได้ เนื่องจากมีลักษณะอาชีพมากมายที่รุ่นพ่อแม่ไม่รู้จักและไม่เห็นคุณค่า คน ๆ เดียวไม่สามารถที่จะทำงานได้ในทุกขั้นตอน ทำให้ขาดความภาคภูมิใจในชิ้นงานที่เกิดขึ้น ยกเว้นครอบครัวที่เป็นเจ้าของธุรกิจหรือเจ้าของที่ดินทำเอง

2.6 เมื่อระบบการผลิตและระบบครอบครัวถูกแยกออกจากกัน ทำให้อำนาจภายในครอบครัวลดลง จากที่ชายเป็นผู้มีอำนาจส่วนใหญ่ ได้เปลี่ยนแปลงไป นักสังคม

วิทยาศาสตร์พบว่า ปัจจุบันมีเพียง 10 % เท่านั้นที่สามีเป็นใหญ่ และมีเพียง 4 % เท่านั้นที่ภรรยาเป็นใหญ่ ส่วนใหญ่แล้วจะเท่าเทียมกัน ระบบอุปถัมภ์ในกลุ่มเครือญาติลดลงอย่างมาก ยกเว้นในสังคมที่กำลังพัฒนายังคงมีอยู่

2.7 การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรและสังคม ในสังคมอุตสาหกรรมครอบครัวมีขนาดเล็กลง เนื่องจากประชากรมีแนวโน้มที่จะให้กำเนิดลูกน้อยลงหรือไม่มีการให้กำเนิดเลย โดยการวางแผนครอบครัว ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ในศตวรรษที่ 20 จึงพบว่าครอบครัวมีขนาดเล็กลงอย่างมาก และครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกก็มีแนวโน้มลดลง จนนักวิชาการด้านครอบครัวทั้งหลายพากันวิตกว่า ในอนาคตครอบครัวจะยังคงมีอยู่หรือไม่ ส่วนในด้านสังคม ครอบครัวซึ่งเคยเป็นสถานเลี้ยงดูเด็ก คนชรา คนเจ็บป่วย ได้มีสถาบันอื่นขึ้นมาทำหน้าที่แทนเพราะสังคมอุตสาหกรรม ชาย-หญิง ผู้ใหญ่จะออกทำงานนอกบ้านเท่าเทียมกัน และสังคมก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับความเท่าเทียมกันมากขึ้น จะเห็นได้จากการยอมรับสิทธิสตรีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้บทบาททางเพศภายในครอบครัวก็ได้รับการตีความใหม่ เช่นกัน

2.8 การสมรส เพื่อความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ และผลผลิตลดจนเลี้ยงดูทารกของสังคมในอดีต ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบเพื่อน (companionship) ซึ่งทั้งชายและหญิงเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ มีการร่วมกันตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ การสมรสในสังคมอุตสาหกรรมจึงเป็นการแสวงหาความพึงพอใจทางอารมณ์ ความรัก ความอบอุ่น มิตรภาพ ตลอดจนความพึงพอใจทางเพศ แทนที่

2.9 ในสังคมอุตสาหกรรม การหย่าร้างมีอัตราเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากบุคคลจะเอาตนเองเป็นหลัก ในการเลือกคู่สมรส เมื่อการสมรสไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง การหย่าร้างหรือแยกทางก็เกิดขึ้น ได้ง่ายเป็นปกติธรรมดา ซึ่งสังคมปัจจุบันยอมรับว่า เป็นพฤติกรรมที่มีได้ ผิดปกติเหมือนอดีต ถ้าต่างฝ่ายไม่สามารถตอบสนองความพึงพอใจหรือความต้องการของอีกฝ่ายได้ ครอบครัวก็สิ้นสุดลงได้ง่าย

3. การเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงอย่างมากของระบบครอบครัวในสังคมอุตสาหกรรมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคมที่มีต่อระบบครอบครัว ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเพิ่มขึ้นมีการนำระบบอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ในกิจการต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการทำงาน และสถานที่ทำงานเพิ่มขึ้น จากที่ต้องทำงานประสานกันเป็นกลุ่ม ก็สามารถนั่งทำงานเดี่ยวแยกออกมาจากที่ทำงานแต่ประสานสัมพันธ์กับคนอื่นได้ ทำให้คนห่างเหินกันมากขึ้น การติดต่อกันโดยตรง (face to face) ลดลง และมีความโดดเดี่ยวมากขึ้น บุคคลมีความพึงพอใจในตนเอง รักตนเอง ไม่สนใจความรู้สึกของคนอื่นเพิ่มมากขึ้น จนเกิดคำถามใหม่่ว่า มีความจำเป็นแค่ไหนในการที่สังคมจะต้องดำรงรักษาความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ ระบบการสมรส ระบบครอบครัวที่เป็นหน่วยกลาง ความสัมพันธ์ทางบทบาทระหว่างเพศ ความสำคัญและความปรารถนาของการเป็นพ่อแม่ ซึ่งคำถามเหล่านี้ นักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์กันอย่างกว้างขวาง ในขณะเดียวกัน ครอบครัวรูปแบบใหม่ ๆ ที่มีไซ่ ครอบครัวในความหมายเดิมที่รู้ ๆ กัน ก็เกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก ครอบครัวในความหมายเดิม คือ ครอบครัวที่เกิดจากการสมรสของคน 2 เพศ และมีการให้กำเนิดสมาชิกใหม่ แต่ครอบครัวรูปแบบใหม่ ๆ เกิดจากนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ทั้งหลาย ได้นิยามขึ้นมาใหม่ คือ "ครอบครัวคือ กลุ่มบุคคลที่มีผลกระทบต่อกันและกัน" "ครอบครัวเป็นหน่วยบุคคล 2 หรือ มากกว่า 2 ขึ้นไป ซึ่งมีส่วนร่วมในทรัพย์สิน ร่วมภาระรับผิดชอบในการตัดสินใจ ร่วมในคุณค่า และมีข้อผูกมัดซึ่งกันและกัน เป็นระยะเวลายาวนาน" (คาร์ลสัน, ขบวนการสนับสนุนครอบครัว ; เสรีภาพ ฉบับที่ 1/1982) ในทัศนะของนักวิชาการให้ความหมายว่า "ครอบครัวมีความหมาย 2 ทาง คือ

ก. ตามกฎหมาย คือครอบครัวที่เกิดจากการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายและอยู่ร่วมกันแบบพ่อ แม่และลูก

ข. ตามธรรมชาติ คือ ครอบครัวที่เกิดจากบุคคลมีจุดประสงค์ที่จะอยู่ร่วมกัน โดยสมัครใจ และมีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งทางกาย ใจ อารมณ์ เศรษฐกิจ สังคม

ตลอดจนเรื่องเพศ (วิทยา นาควัชระ, ความหมายของครอบครัวในยุคโลกาภิวัตน์ : สกุลไทย 28 พฤษภาคม 2538)

จากความหมายใหม่นี้จะครอบคลุมถึง คนที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส คนเพศเดียวกันที่อยู่ร่วมกัน อาจจะมีการสัมพันธ์ทางเพศหรือไม่ก็ได้ ตลอดจนบุคคลที่อยู่ร่วมกันอันเป็นผลมาจากการสิ้นสุดของการสมรส เป็นต้น

4. ครอบครัวรูปแบบใหม่ ๆ ในสังคมปัจจุบัน

นักวิชาการเกี่ยวกับครอบครัวได้จำแนกแยกย่อยได้ถึง 86 รูปแบบ แต่รูปแบบที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่

4.1 ครอบครัวที่เกิดจากหนุ่มสาวอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส (Cohabitation) มีเป็นจำนวนมากในสังคมตะวันตก ซึ่งในสหรัฐอเมริกาและประเทศแถบยุโรปเหนือ เช่น สวีเดน ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา เกิดจากหนุ่มสาว รักชอบ พึงพอใจ ซึ่งกันและกัน มาอยู่ร่วมกันด้วยเหตุผลต่าง ๆ อาทิเช่น ไม่ต้องการให้เกิดความผูกมัดกันเช่น การสมรส ซึ่งจะเกิดความผูกพันด้านกฎหมายตามมา ทางด้านเศรษฐกิจ จะพบทั้งหนุ่มสาว และผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันด้วย เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ เพราะการสมรสโดยถูกกฎหมาย อาจนำไปสู่การเสียสิทธิในด้านรายได้และทรัพย์สินบางประการ นักสังคมวิทยาคาดว่า ครอบครัวรูปแบบนี้จะเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่าในทศวรรษหน้า และมองว่าเป็นการสร้างรูปแบบใหม่ของการเกี่ยวพาราสี การอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสของหนุ่มสาว มีจุดประสงค์หลักเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศ โดยปราศจากข้อผูกพันทางกฎหมาย การอยู่ร่วมกันก็ได้แตกต่างไปจากคู่สมรสปกติ ทั้ง 2 ฝ่ายจะแสดงบทบาทและแบ่งหน้าที่กันเหมือนคู่สมรสโดยทั่วไป เมื่อไม่พึงพอใจก็แยกจากกันไป การอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสเป็นที่นิยมปฏิบัติกันอย่างมากในกลุ่มเด็กวัยรุ่นเกือบทุกประเทศโดยเฉพาะในประเทศพัฒนาแล้ว

4.2 ครัวเรือนที่ประกอบด้วยคน ๆ เดียว (One person household) เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ชี้ให้เห็นถึงการสลายตัวของระบบครอบครัวแบบเดิม ๆ เนื่องมาจากการที่บุคคลนิยมอยู่เป็นโสดมากขึ้น สมรสช้าลง และหย่าร้างมากขึ้น บุคคลเหล่านี้จะแยกตัวเองออก

จากครอบครัวเดิมมาอยู่โดดเดี่ยว พึ่งพาตนเอง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และทางด้าน อารมณ์ ไม่สนใจบุคคลอื่น ปราศจากอารมณ์ที่จะไปสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ไม่เข้าใจความรู้สึก ของบุคคลอื่น นอกจากตนเอง คือเอาแต่ใจตนเองเป็นใหญ่ ขาดทักษะในการติดต่อสัมพันธ์กับ บุคคลอื่น ติดต่อกับบุคคลอื่นโดยผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ มีชีวิตอยู่อย่างว่างเปล่า นำไปสู่การฆ่า ตัวตายเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันเมืองใหญ่ ๆ ของโลกจะมีครัวเรือนที่มีคนอาศัยอยู่เพียงคนเดียว สูงขึ้น เพราะมีที่พักอาศัยรูปแบบต่าง ๆ สำหรับคนที่อยู่คนเดียวไว้บริการ เช่น อพาร์ทเมนต์ หรือ คอนโดมิเนียม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสถานบริการสำหรับคนโสด เช่น บาร์ หรือ ผับ การ ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่จัดสำหรับคนที่โดดเดี่ยว สำหรับบางคนจากการออกไปท่องเที่ยวหรือพักผ่อน ตามสถานบริการ อาจจะเจอคนถูกใจ ย้ายเข้าไปอยู่ด้วยกันหรือนำไปสู่การสมรส สร้างครอบครัว ขึ้นมาได้ ตัวอย่างเช่น กลุ่มคนที่เรียกว่า พวก Yuppy (y = young, u = urban, p = professional มีความรู้, pies = หลายคน) ยี่ปี่คือกลุ่มหนุ่มสาวที่มีความรู้สูงเฉพาะด้าน อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ มีรายได้สูง ชีวิตสุขสบาย ไม่ติดยาเสพติด ออกกำลังกายสม่ำเสมอ พักผ่อนสุดสัปดาห์ตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ นักการเงิน การธนาคาร วิศวกร นัก บริหาร อายุยังไม่มาก ชีวิตขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ บัตรเงินอิเล็กทรอนิกส์ และแยกอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวตามคอนโดมิเนียม หรืออพาร์ทเมนต์ 75 % เป็นคนโสด เมื่อเลิกงานจะใช้ชีวิตอยู่ตาม Health club, Sport Club เพื่อหาเพื่อนที่มี กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคมประเภทเดียวกัน พวกคนกลุ่มนี้จะแต่งงานช้าและเมื่อแต่งงาน ก็จะมีลูกน้อยหรือไม่มีเลย ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ของสังคมปัจจุบัน

4.3 ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวกับลูก (Single parent families) ในช่วงระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมาครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวเพิ่มสูงขึ้น ครอบครัวประเภทนี้เกิดขึ้นจากพ่อแม่ที่มีได้สมรสกันแยกทางกันไป หรือเกิดจากพ่อแม่ที่หย่าร้าง กันตามกฎหมายหรือพ่อหรือแม่เสียชีวิตไป เป็นต้น ในสวีเดนครอบครัวที่มีเฉพาะแม่และลูกมีถึง กว่า 15 % ของครอบครัวทั้งหมด ส่วนครอบครัวที่มีเฉพาะพ่อและลูกมีเพียงประมาณ 3 % เท่านั้น เหตุผลเนื่องมาจากสังคมยอมรับครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวกับลูก โดยรัฐฯ ให้สวัสดิการอย่างมาก ทั้งหญิงและชายสามารถหยุดงานเพื่อดูแลลูกได้ พ่อที่แต่งงานหรือไม่ได้

แต่งงานสามารถหยุดงานดูแลลูกได้โดยได้รับค่าจ้างเป็นเวลา 15 สัปดาห์ โดยสามารถกลับไปทำงานเดิมได้ ถ้ามีลูกฝาแฝดจะหยุดเพิ่มได้อีก 6 สัปดาห์ ในกรณีที่เด็กอยู่กับแม่โดยไม่มีพ่อ รัฐจะให้ความช่วยเหลือในรูปค่าใช้จ่าย และสถานรับเลี้ยงเด็กเพื่อให้พ่อหรือแม่ออกไปทำงานในตอนกลางวัน (Esbleman, 1994 : 155 - 158)

4.4 ครอบครัวที่มีผู้ใหญ่เป็นแกนแต่ไม่มีลูก ในประเทศพัฒนาแล้ว ครอบครัวที่ไม่มีลูกมีเป็นจำนวนมาก เพราะการสมรสมุ่งอยู่ที่การตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และความพึงพอใจทางเพศเท่านั้นไม่ได้ปรารถนาความเป็นพ่อ แม่ หรือการมีลูกสืบเผ่าพันธุ์ เพราะการมีลูกถือเป็นภาระ หรืออุปสรรคในการเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทำให้อัตราการเกิดของประชากรในประเทศที่พัฒนาแล้วอยู่ในอัตราที่ต่ำมาก จนบางประเทศต่ำกว่าอัตราการตาย ทำให้ประชากรของประเทศที่มีอยู่ลดลง และอาจจะสิ้นชาติได้ในอนาคต ถ้าครอบครัวรูปแบบนี้มีมาก ๆ ซึ่งการไม่ต้องการมีลูกส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ แต่การไม่มีลูกทำให้สามีภรรยาสามารถใช้ชีวิตได้โดยอิสระและดำเนินชีวิตไปในรูปแบบที่ตนเองต้องการได้

4.5 ครอบครัวรวม คือ ครอบครัวที่เกิดขึ้นจากการสมรสใหม่ที่เกิดจากบุคคลที่หย่าร้าง หรือคู่สมรสเสียชีวิต ตกลงสมรสและอยู่ร่วมกันและแต่ละฝ่ายต่างนำครอบครัวของตนเองซึ่งมีลูก ๆ เข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้ครัวเรือนเดียวกัน ดังนั้น ครอบครัวรวมจะมีขนาดใหญ่ ประกอบด้วย สามีและภรรยา ที่แต่ละฝ่ายนำลูกติดตามอยู่รวมกันกับลูกที่เกิดจากการสมรสใหม่ด้วย ในสหรัฐอเมริกามีเด็กประมาณ 25 % อยู่ในครอบครัวรูปแบบนี้ ซึ่งมีผลดีเพราะมีความอบอุ่น เกิดการรวมตัวทางด้านเศรษฐกิจ แต่ก็มีผลเสียตามมา คือ อาจนำไปสู่การมีความสัมพันธ์ทางเพศแอบแฝง ระหว่าง พ่อเลี้ยง หรือแม่เลี้ยง กับลูกเลี้ยง และจากพี่น้องที่ต่างสายโลหิตกัน คือเป็นลูกติดพ่อและติดแม่เข้ามา

4.6 คอมมูน (Communes) เป็นรูปแบบครัวเรือนที่ปรากฏในสังคมมาเป็นระยะเวลายาวนาน เช่น คอมมูนของพวกคิบุขในประเทศอิสราเอล เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คอมมูนคือครัวเรือนที่ประกอบด้วยสมาชิก 2 - 3 คนขึ้นไป ซึ่งอาจจะมีความสัมพันธ์กันโดยสายเลือดหรือไม่ก็ตาม คอมมูนเป็นหน่วยที่พักอาศัยที่สลายตัวได้ง่าย แต่เป็นสถานที่ที่ทุกคนมีเสรีภาพ และทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเอง แต่จะมีการช่วยกันรับภาระเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ดูแลซึ่ง

กันและกันบ้าง คนที่เข้าไปอยู่ในคอมมูนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ในชีวิตที่ทุกข์ยาก ลำบากหรือเป็นคนโดดเดี่ยวไร้ญาติขาดมิตร หรือผู้สูงอายุที่ไม่มีใครดูแลหรือผู้อพยพจากชนบท เข้าเมือง มีข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ

4.7 ครอบครัวที่ประกอบด้วยคนเพศเดียวกันมีความสัมพันธ์กัน (Homosexual relationships household) มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นผลมาจาก การเรียกร้องสิทธิของชาวเกย์ (Gay's Liberation) ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้พวกกรักร่วมเพศได้รับความเห็นใจและยอมรับจากสังคมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวเกย์จะได้รับการยอมรับให้ประกอบพิธีสมรสกันได้ แต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับทางด้านกฎหมาย

4.8 ครอบครัวแบบอื่น ๆ เช่น ครอบครัวที่มีแต่คนชรา กับเด็ก ๆ ซึ่งเป็นลูกของลูก หรือหลานของลูก ซึ่งนักวิชาการบางคนเรียกว่า ครอบครัวดาวกระจาย เกิดจาก พ่อแม่ ออกจากบ้านไปทำงานทำคนละทิศทาง เมื่อมีลูกก็นำมาทิ้งให้ปู่ย่า ตายายเลี้ยง หรือ ครอบครัวที่มี ชายชรา หรือหญิงชราเพียงคนเดียว เนื่องจากลูกโตออกจากบ้านไปและคู่สมรสเสียชีวิต ตลอดจนครอบครัวที่เกิดจากการสมรสหมู่ (group marriage)

Alvin Toffler นักสังคมศาสตร์ที่มีชื่อเสียงกล่าวว่า สังคมปัจจุบันจะไม่มีครอบครัวรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะมีหลายรูปแบบรวมกันอยู่ และในขณะเดียวกันครอบครัวหน่วยกลางก็ยังคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านที่ทำงาน คือสถานที่ทำงานจะกลับคืนสู่บ้านอีกครั้งด้วยระบบการทำงานด้วยเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย สมาชิกภายในครอบครัวอาจจะกลับมาอยู่รวมกันอีกครั้ง และอาจจะมีการมีการช่วยเหลือกันในการทำงาน เหมือนระบบสังคมเกษตรกรรมต่างกันตรงที่ว่าเด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคมภายนอกครอบครัว โดยผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ การติดต่อด้านธุรกิจการงานก็เช่นกัน มีต้องใช้แรงงานร่วมกันเหมือนอดีต ซึ่งปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันมากขึ้น เด็ก ๆ เรียนหนังสือโดยผ่านระบบ internet การค้าขายติดต่อธุรกิจต่าง ๆ ผ่านระบบ e-mail และ e-commerce เพิ่มมากขึ้นการเลือกคู่ จะเน้นความพึงพอใจ ความรัก ความอบอุ่น ความเป็นเพื่อน ความรับผิดชอบ และที่สำคัญคือความสามารถทางสติปัญญาด้วย ซึ่งในอดีต เน้นความ

แข็งแรง ชัยชนะแข็งแรง เป็นต้น นอกจากนี้ สามิ-ภรรยาและลูกสามารถที่จะช่วยกันทำงานเชิงเศรษฐกิจได้

5. การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ของครอบครัว

เมื่อโครงสร้างหรือรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากดังได้กล่าวมาแล้ว ก็ย่อมกระทบต่อหน้าที่ของครอบครัวเช่นกัน

5.1 ทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่เพื่อทดแทนสมาชิกเก่าให้แก่สังคมลดลง จะเห็นได้จาก การนิยมมีลูกน้อยลง หรือไม่มีเลยของคู่สมรสปกติ และในกรณีที่คู่สมรสเป็นคนเพศเดียวกัน หรือคนโสด หรือคอมมูน ซึ่งไม่สามารถทำหน้าที่ให้กำเนิดได้ มีจำนวนเพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมในอนาคต เพราะสังคมอาจจะสูญพันธุ์ หรืออาจจะเกิดความขัดแย้งหรือ อคติในด้านเชื้อชาติได้ เนื่องจากสังคมมีคนต่างเชื้อชาติอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเพื่อทดแทนแรงงานที่ขาดแคลน

5.2 หน้าที่การเลี้ยงดูสมาชิกใหม่และเตรียมสมาชิกใหม่เข้าสู่ตำแหน่งลดลง

5.3 หน้าที่การดูแลรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยหรือคนชราลดลง เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่น

5.4 หน้าที่การตอบสนองความพึงพอใจทางอารมณ์ การตอบสนองในด้านเพศ ความเป็นเพื่อน ความรัก ความเอาใจใส่ดูแลกัน เพิ่มขึ้น เพราะสมาชิกแต่ละคนจะคาดหวังจากอีกฝ่ายหนึ่งเพิ่มขึ้น เพราะคนจะนึกถึงแต่ตัวเองหรือ self-center

6. ระบบครอบครัวและเครือญาติในอนาคต

จะเห็นว่าระบบครอบครัว และเครือญาติในอนาคตยังคงอยู่เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และหน้าที่ เพื่อให้เหมาะสมกับกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะถึงแม้จะมีคนโสดหรือคนไม่ยอมมีลูกเพิ่มขึ้น แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังนิยมมีครอบครัว มี

ความสัมพันธ์อันดีญาติกับบุคคลอื่น เพราะมันนำมาซึ่งความสุข ความอบอุ่น ความรู้สึกของ
ความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งครอบครัวและความเป็นญาติได้เป็น
ศูนย์กลางของการรวมตัวของมนุษย์มานานนับหมื่นปี ไม่ว่าจะเป็นสังคมบุพกาล ป่าเถื่อน ล่าสัตว์
หรือสังคมปัจจุบันสมัยใหม่ ครอบครัวเป็นผลของวิวัฒนาการที่ทำให้คนมาอยู่ร่วมกันช่วยเหลือ
แลซึ่งกันและกัน ทั้งทางร่างกายและจิตใจ แม้ว่าครอบครัวปัจจุบันระบบความสัมพันธ์ภายในจะ
ไม่เข้มงวดกับระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหมือนกับครอบครัวในอดีตก็ตาม นอกจากนี้วิกฤตการณ์
ทางด้านเศรษฐกิจในสังคมต่าง ๆ อาจจะทำให้การแยกตัวออกเป็นครอบครัวเล็ก ๆ ลดลงก็ได้
เช่น ในประเทศแคนาดา สำนักข่าว A.F.P. รายงานว่า ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา (2524 - 2539)
หนุ่มสาวอายุ 20 - 34 ปี ทั้งโสดและแต่งงาน นิยมอาศัยอยู่กับพ่อแม่มากขึ้นถึง 16 - 23 %
โดยเฉพาะปี 2539 เพิ่มขึ้นถึง 57 % เนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจและเป็นการประหยัด นอกจากนี้
นี้ทัศนคติของคนรุ่นใหม่ไม่ได้มองว่า เมื่อสมรสจะต้องแยกออกได้ตั้งบ้านเรือนตามลำพังเหมือน
สมัยก่อน (มติชน : 22 มีนาคม 2542)